

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

THE LEGAL STATUS OF CRYPTOCURRENCIES IN UKRAINE AND IN THE WORLD

Некіт К.Г.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено дослідженню правової природи криптовалют. Проаналізовано підходи до визначення правової природи криптовалют у різних країнах світу. Здійснено аналіз визначення поняття криптовалюти за законопроектом щодо обігу криптовалют в Україні. Зроблено висновок, що за своєю природою криптовалюта може розглядатися як різновид майна, відповідно, за аналогією до правового регулювання криптовалют можуть застосовуватися положення про речові права. Також зроблено висновок про те, що криптовалюта може вважатися товаром та бути предметом договору міни.

Ключові слова: криптовалюта, біткоїн, гроші, валюта, договір міни, бартерні операції, доменне ім'я, Європейський суд з прав людини.

Статья посвящена исследованию правовой природы криптовалют. Проанализированы подходы к определению правовой природы криптовалюты в разных странах мира. Осуществлен анализ определения понятия криптовалюты в законопроекте об обороте криптовалют в Украине. Сделан вывод, что по своей природе криптовалюта может рассматриваться как разновидность имущества, соответственно, по аналогии к правовому регулированию криптовалют могут применяться положения о вещных правах. Также сделан вывод о том, что криптовалюта может считаться товаром и быть предметом договора мены.

Ключевые слова: криптовалюта, биткоин, деньги, валюта, договор мены, бартерные операции, доменное имя, Европейский суд по правам человека.

The article is dedicated to a research of the legal nature of cryptocurrencies. Approaches to definition of the legal nature of cryptocurrency in the different countries of the world are analysed. The analysis of definition of a concept of cryptocurrency in the draft law on circulation of cryptocurrencies in Ukraine is carried out. The conclusion is drawn that the nature of cryptocurrency can be considered as a kind of property, respectively by analogy regulations on the real rights can be applied to legal regulation of cryptocurrencies. Such a conclusion is drawn on the ground that the cryptocurrency in its essence is a sort of code (but not a program code as it is reflected in the draft law on circulation of cryptocurrencies in Ukraine) which consists of set of symbols and is capable to satisfy some property interests. It gives the grounds to draw an analogy between unit of cryptocurrency and a domain name which also is set of symbols and has economic value. At the same time concerning a domain name there was already an approach in practice of ECHR according to which the domain name is considered as a subject of property right. The conclusion is also drawn that the cryptocurrency can be considered as goods and be a subject of the barter agreement. The analysis of legal definitions of the concept "goods" leads to a conclusion that any object intended for paid transfer can be understood as goods. It can be any property, service, work, the non-material benefit. According to such an approach the cryptocurrency as a type of property has signs of goods.

Key words: cryptocurrency, Bitcoin, money, currency, barter agreement, domain name, European Court of Human Rights.

Поширення обігу криптовалют свого часу викликало жваві дискусії щодо правової природи криптовалют: дослідників, насамперед, цікавило питання, чи можна її вважати справжньою валютою. У більшості країн світу криптовалюта не визнається грошима або валютою. Так, у Великій Британії вона розглядається як унікальна комбінація цифр, отриманих внаслідок складних математичних обчислень та алгоритмів. У Гонконгу ще в листопаді 2013 р. СЕО Управління грошового обігу Гонконгу Норман Чан заявив, що біткоїн – це віртуальний товар. У Венесуелі біткоїн вважається власністю, а не валютою. Сьогодні в абсолютній більшості країн криптовалюта кваліфікується як нематеріальний актив або товар, найчастіше вона не виступає законним платіжним засобом. Водночас, операції з криптовалютою прирівнюються до бартерних операцій (Велика Британія, країни ЄС, Австралія, Канада, США, Японія) [1].

В Україні правовий статус криптовалюти поки що залишається невизначеним. Фінансові регулятори відповіді на питання щодо правової природи не дають, заявляючи лише, що складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ні грошовими коштами, ні валютою, ні платіжним засобом іншої країни, ні валютними цінностями, ні електронними грошима, ні цінними паперами, ні грошовим сурогатом [2].

Останнім часом криптовалютам присвячується чимало публіцистичних статей, однак ґрунтовних наукових досліджень ще не здійснено. Природою криптовалют цікавляться переважно економісти, серед яких можна згадати А. Дамодарана, О. Шарова, Р. Янковського, практикуючі юристи, зокрема ґрунтовний аналіз правового регулювання криптовалютного бізнесу міститься у роботі, підготовленій фахівцями компанії «Axon Partners». Цікаво, що

проблемами правового регулювання криптовалют сьогодні все більше цікавляться студенти юридичних спеціальностей. Серед наукових досліджень проблем правового регулювання криптовалют слід згадати роботи І. Дороніна, С. Щербака, М. Поппера, П. Віньї, М. Кейсі, Д. Джоші, Г. Хильмана, М. Капланова.

Враховуючи, що Україна сьогодні входить у топ-10 країн світу за кількістю користувачів Bitcoin, очевидною є необхідність законодавчого врегулювання відносин, пов'язаних із обігом криптовалют. Підтвердженням такої необхідності є й той факт, що в Україні нещодавно відбувся «продаж» квартири за криптовалюту Ефіріум, що стало першою в країні офіційною угодою, в якій фігурує криптовалюта [3]. Тому метою цього дослідження є аналіз правової природи криптовалюти з урахуванням позицій запропонованого законопроекту щодо врегулювання обігу криптовалют в Україні.

Слід зазначити, що у світі угоди з криптовалютами вже непоодинокі: це випадки продажу за біткоїни картини (в Амстердамі), нерухомості (в Індонезії, Нікарагуа й Лас-Вегасі), польотів на Місяць (британською компанією Virgin Galactic), автомобілів Tesla S і Lamborghini Gallardo (у Каліфорнії). Щоправда, у вказаних випадках продавці, дотримуючись вимог національного фінансового законодавства, проводили ці угоди через банки, попередньо одержавши на біржі за свої біткоїни реальну національну валюту. Це дає підставу деяким дослідникам стверджувати, що криптовалюту можна розглядати як аналог чека або векселя (тратти), за яким можна одержати реальні гроші [4]. На противагу цьому твердженню інші дослідники зазначають, що криптовалюта не може прирівнюватися до цінних паперів, оскільки «записи у блокчейні є абсолютними правами і за своєю приро-

дою схожі на речі: їх кількість відома, вони переходять від власника до власника у суворо визначеному порядку, вони не містять будь-яких прав вимоги» [5]. Позиція, яка заперечує можливість розглядати криптовалюти як аналог цінних паперів, міститься у Рішенні Європейського суду справедливості у справі C-264/14 від 22 жовтня 2015 р., у п. 55 якого вказано, що віртуальна валюта «біткоїн» не може вважатися цінним папером або інструментом, що посвідчує право на майно [6].

У теорії з приводу правової природи криптовалют висловлюються іноді полярно протилежні думки. Так, нью-йоркський економіст А. Дамодаран, порівнюючи категорії активів, товарів, предметів колекціонування та валюти, схиляється до того, що біткоїн є валютою. На його думку, біткоїн не є активом, оскільки характерною рисою активів є генерація грошових потоків, тоді як біткоїн не генерує грошових потоків для його тримачів. Також біткоїн не є товаром, оскільки для товарів властива можливість бути речовиною для виробництва. Автор коливається у визначенні, чи є біткоїн предметом колекціонування (оскільки предмет колекціонування не генерує грошові потоки і не є засобом обміну, але володіє естетичною цінністю або несе певне емоційне навантаження, вартість цього предмету не можна визначити, оскільки він не генерує грошові потоки, але він може бути оцінений, оскільки є люди, які бажають володіти цим рідкісним та привабливим для них предметом), чи все ж таки він є валютою і, зрештою, схиляється до останнього, оскільки, на його думку, біткоїн може виконувати функції грошей [7].

Навпаки, інші дослідники підкреслюють, що криптовалюта не виконує функцій, властивих грошам. Український економіст О. Шаров зазначає, що жодна з п'яти класичних грошових функцій криптовалютами не виконується. По-перше, криптовалюти не є мірою вартості, тобто ціна товарів не виражається в них, оскільки вони самі не мають ні внутрішньої вартості, як металеві гроші, ні представницької, зумовленої сумарною вартістю товарів, які є в обігу, і крім того, ціна криптовалют постійно змінюється, що робить їх непридатними у ролі мірила вартості. По-друге, що стосується обігу біткоїна, то насправді мається на увазі обсяг угод із купівлі самих біткоїнів, а не оплата товарів новою криптовалютою. По-третє, криптовалюти не виконують ролі засобу платежу, тому що вони підлягають обгортівковуванню для наступної оплати необхідних товарів і послуг. Функцію утворення скарбів (накопичення вартості) криптовалют також, на думку автора, не виконують, оскільки утворення скарбів – це не просте накопичення цінностей; грошовою функцією таке накопичення вартості стає тільки тому, що воно слугує регулятором кількості грошей в обігу. Нарешті, функція світових грошей також не виконується криптовалютами, оскільки, у зв'язку з відсутністю власної внутрішньої вартості або емітента, відповідального за остаточний платіж, криптовалюта змушена виконувати роль лише посередника в цих остаточних розрахунках, що здійснюються переважно в доларах, які також не мають внутрішньої вартості, але їхня цінність підтримується можливістю придбання товарів і послуг, вкладання коштів у боргові зобов'язання найнадійнішого позичальника [4].

Першим кроком у напрямку врегулювання відносин, пов'язаних із обігом криптовалют в Україні, став проект Закону «Про обіг криптовалюти в Україні» № 7183, яким зроблено спробу дати визначення поняттю криптовалюти та встановити загальні засади використання криптовалюти.

Відповідно до проекту Закону «Про обіг криптовалюти в Україні», криптовалюта – це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі Blockchain у якості облікових одиниць поточної системи у вигляді даних (програмного коду). Таким чином, український законодавець

дотримується вже усталеного у світовій практиці підходу і визнає криптовалюту не грошима, а товаром, і до криптовалютних транзакцій пропонує застосовувати загальні положення про договір міни. Тобто криптовалюту в Україні не можна вважати законним платіжним засобом. Але така позиція закріплена лише на рівні законопроекту, і невідомо, чи збережеться вона надалі. Крім того, вказаний законопроект вже зазнав критики: в організації Bitcoin Foundation Ukraine (BFU) звернули увагу на його недоопрацьованість, зазначивши, що визначення криптовалюти як програмного коду, який є об'єктом інтелектуальної власності, ставить її в один ряд з картиною або віршем, які також є об'єктами інтелектуальної власності; такий підхід, на думку представників організації BFU, є дуже суперечливим, тому що з цього положення має випливати як можливість виплати роялті, так і термін охорони авторського права [8]. Тому спробуємо проаналізувати, чим саме за своєю сутністю є криптовалюта.

Перше за все, зазначимо, що наведений вище коментар законопроекту є помилковим, оскільки в законопроекті криптовалюта визначається як об'єкт права власності, а не права інтелектуальної власності, що повинно знімати питання щодо роялті та строків охорони. З іншого боку, викликає сумніви і правильність формулювань самого законопроекту у визначенні поняття криптовалюти. Виникає питання, що є програмним кодом з погляду права. Технічно програмний код – це текст комп'ютерної програми на будь-якій мові програмування [9]. Комп'ютерна програма, відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах). Тобто програмний код завжди спрямований на досягнення певної мети або результату. Сама ж по собі одиниця криптовалюти є згенерованою внаслідок дії алгоритму сукупністю цифр та букв; на прикладі біткоїну, як найбільш відомої криптовалюти, – це числова функція, біткоїн-адреса, публічний ключ, який може передаватися іншому користувачеві [10]. Тобто це не той програмний код, який спрямований на досягнення певного результату та є об'єктом права інтелектуальної власності як результат інтелектуальної, творчої діяльності. Тому важко погодитися із визначенням криптовалюти через поняття програмного коду. Кристалюта є своєрідним кодом, який складається із сукупності символів та здатний задовольняти майнові інтереси. На підставі зазначеного можна провести аналогію між одиницею криптовалюти та доменним ім'ям, щодо якого у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) вже склався підхід, згідно з яким доменне ім'я розглядається як об'єкт права власності.

Доменне ім'я так само за своєю технічною сутністю є сукупністю букв та цифр, що використовуються для ідентифікації комп'ютерів у Мережі. Воно не є об'єктом права інтелектуальної власності, оскільки не є результатом інтелектуальної, творчої діяльності [11, с. 43]. Виняткове право на використання доменного імені має економічну цінність, оскільки власник доменного імені має право самостійно визначати способи його використання (розмістити рекламу, сайт про послуги та/або товари, зробити доступ платним або безкоштовним, може здати доменне ім'я в оренду, може продати його тощо). І як відзначає ЄСПЛ, теорія «власності», відображена в ст. 1 Протоколу №1, «має самостійне значення, яке не обмежується володінням лише матеріальними речами і яке не залежить від формальної класифікації в національному праві. Інші конкретні права й інтереси, що створюють майно, також можуть розглядатися як «права власності» і, відповідно,

як «об'єкти власності» в цілях даної статті». Для визначення, чи є якийсь об'єкт об'єктом прав власності, необхідно встановити, чи зачіпаються у разі його використання фінансові інтереси і чи є економічна цінність у такого об'єкта. З урахуванням вказаного, доменне ім'я є об'єктом права власності у значенні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод [12].

Подібна ситуація складається й у випадку з криптовалютою – цей об'єкт має економічну цінність, зачіпає фінансовий інтерес, а тому може розглядатися як об'єкт права власності. З урахуванням того, що перелік об'єктів цивільних правовідносин, відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), є відкритим, криптовалюта може бути кваліфікована і як окремих об'єкт (sui generis), але тут цілком можливим є застосування речових прав за аналогією та віднесення криптовалюти до різновиду майна (така правова фікція, наприклад, існує щодо електроенергії, яка розглядається, як річ) [5]. Такий підхід не суперечить вітчизняній концепції права власності. Так, об'єктом права власності, відповідно до ст. 316 ЦК України, є річ (майно), а, згідно зі ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Розглянемо, чи може криптовалюта вважатися товаром. Легальне визначення поняття «товар» міститься у різних нормативних актах, у кожному з яких характерні риси цього поняття визначаються основною метою правовідносин, що виникають із приводу цього об'єкта. Так, у ст. 655 ЦК України під товаром розуміється будь-яке майно, що є предметом договору купівлі-продажу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», товаром є будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі). У Митному кодексі України товари визначаються як будь-які рухомі речі, у т. ч. ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електро-

енергія, що переміщується лініями електропередач. Аналіз наведених положень дозволяє дійти висновку, що під товаром може розумітися будь-який об'єкт, призначений для оплатної передачі, тобто це може бути будь-яке майно, робота, послуга, нематеріальне благо тощо. За такого підходу криптовалюта як різновид майна цілком відповідає ознакам товару та може виступати предметом договору міни за наявності зацікавленості однієї сторони в обміні свого товару (майна, роботи, послуги) на криптовалюту.

Таким чином, криптовалюта може бути кваліфікована як різновид майна, що виступає товаром або є предметом договору міни. Тому учасниками цивільного обороту цілком можуть бути укладені такого роду договори з обміну криптовалюти на будь-яке інше майно, роботи або послуги, хіба що отримати судовий захист прав, що виникають з такого договору, буде доволі складно, оскільки сьогодні самого поняття криптовалюти не закріплено на законодавчому рівні, і, навіть якщо застосовувати законодавство за аналогією, важко визначитися з вартістю такого майна, оскільки порядку її визначення законодавством не передбачено. Власне, така ситуація складається на сьогодні в судовій практиці. Так, позовні вимоги особи, якою було укладено договір міни, що передбачав обмін робіт на товар, під яким, згідно з договором, розумілася визначена договором кількість цифрової продукції Bitcoin, що є предметом господарського обігу, вироблена в процесі майнінгу та об'єктивно виражена за допомогою комп'ютерного програмування у формі цифрових записів, облік якої ведеться колективно в публічній базі Blockchain невизначеною кількістю учасників за чітко завданням алгоритмом, не були задоволені на тій підставі, що позивачем був обраний неправильний спосіб захисту порушеного права, оскільки не можна вимагати передачі віртуальних речей, що не мають ознак матеріального світу [13]. Видється, що небажання судів задовольняти будь-які позови, що стосуються криптовалют, зберігатиметься до того моменту, поки законодавством не буде чітко закріплено їх правовий статус.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса. URL: <http://axon.partners/wpcontent/uploads/2017/02/GlobalIssuesofBitcoinBusinesses-Regulation.pdf>.
2. Ні гроші, ні валюта: НБУ розповів про статус біткоіна в Україні. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/ni-groshi-ni-valyuta-nbu-rozpozviv-pro-status-bitkoinu-v-ukraini.htm>.
3. Карпенко О.В. Украине впервые официально продали квартиру за криптовалюту. URL: <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>.
4. Шаров О. Криптовалюта: глобальні гроші чи глобальна піраміда. URL: https://dt.ua/finances/kriptovalyuti-globalni-groshi-chi-globalna-piramida-263545_.html.
5. Янковский Р. Государства против криптовалют: история регулирования и борьбы. URL: <https://geektimes.ru/post/294871/>.
6. Верланов С. Правова природа криптовалют у судовій практиці Європейського суду справедливості. URL: <http://advisortax.org/wp-content/uploads/2017/11/Legal-nature-of-cryptocurrencies-Verlanov.pdf>.
7. Природа биткоина: актив, валюта или предмет коллекционирования? URL: <https://forklog.com/priroda-bitkoina-aktiv-valyuta-tovar-ili-predmet-kollektsionirovaniya/>.
8. Єпіфанова Н. Криптовалюта: товар, засіб платежу, можливо, об'єкт інтелектуальної власності? URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/kriptovalyutatovar-zasib-platezhu-mozhливо-obekt-intelektualnoyi-vlasnosti.html>.
9. Программный код. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1107559>.
10. Что такое биткойн простыми словами: еще одна электронная валюта или деньги нового поколения? URL: <http://bitcoin-zone.ru/chto-takoe-bitkoin/>.
11. Некіт К.Г. Доменне ім'я як об'єкт цивільних прав. Часопис цивілістики. 2017. № 23. С. 40–45.
12. Колосов В. Природа прав на доменное имя. URL: <http://kolosov.info/kommentarii/priroda-prav-na-domennoe-ima>.
13. Рішення Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/599/16-ц від 24 березня 2016 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO13429.html.